

DE POLITIEKE EVOLUTIE IN HET ARRONDISSEMENT OOSTENDE (1830-1914)

door Lic. W. MAERVOET

1830 - 1850

Wegens het gebrek aan de meest essentiële bronnen voor de periode 1830-1850 is het zeer moeilijk zich een beeld te vormen van wat er zich te Oostende afspeelde. Oostende was dan nog een rustig provinciestedje, verafgelegen van de hoofdstad en zonder enige industrie, dat voornamelijk leefde van zijn visserij. De handelshaven, klein en slecht uitgerust, kende in de dertigerjaren een zekere bloei. Alhoewel men in de geneeskundige kringen overtuigd was van de heilzame uitwerking van zeebaden, was er van toerisme nog geen sprake. De eerste stoot in die richting werd gegeven toen op 2 september 1837 de eerste treinverbinding met Brussel tot stand kwam; van eigenlijk toerisme kan men maar spreken vanaf 1850. De bevolking nam sterk toe, circa 11.000 inwoners in 1830 en ongeveer 15.000 in 1850. Deze stijging is voor het grootste deel te wijten aan inwijking, doch welke de motieven van deze inwijking zouden zijn blijkt niet duidelijk. Immers een rapport over de toestand in de stad van 1848 zegt: *Le commerce ne fait aucun progrès, les arrivages sont réduit à un petit nombre de navires. Les armateurs à la pêche continuent à faire de grands efforts pour maintenir cette branche d'industrie (1).*

Ook op politiek gebied was er weinig aktiviteit, te oordelen naar de Brugse pers. Meestal beschouwt men Oostende als orangistisch, doch geen enkel formeel bewijs bevestigt dit. F. Didier schrijft betreffende 1830: Oostende was orangistisch zonder tegen de nieuwe stroom op te varen (2). Er zijn wel enkele elementen die op orangistische sympathieën wijzen. JB. Serruys stemde in de tweede kamer steeds de wetten door koning Willem voorgedragen en keurde in 1820 als enige van al de Westvlaamse afgevaardigden de tienjarige begroting goed. De petitieakties in West-Vlaanderen gevoerd kenden maar een matig succes in de stad (3). Op het Nationaal Congres kwam de oranje strekking van de twee Oostendse vertegenwoordigers duidelijk naar voren, vooral de tussenkomst van Maclagan, waarin hij de aansluiting bij Nederland bepleit, verwekte heel wat tumulten in de vergadering. De loge les trois niveaux (37 leden in 1821 waaronder

(1) prov. arch. 1° afd. n° 28

(2) F. DIDIER, *De publieke opinie in West-Vlaanderen voor en na de revolutie-maanden*, Gent 1963, p. 123

(3) F. DIDIER, op. cit., p. 50

Maclagan) aangevoerd door vénérable maître F. Donny, stond op goede voet met het Hollands bewind. En toen in 1833 de loges voor de keuze stonden het oppergezag van Willem Frederic voort te aanvaarden of toe te treden tot de nieuwe Belgische federatie onder Leopold I, wensten een tiental loges, waaronder die van Oostende geen beslissing te nemen en gingen voorlopig uiteen (4). Maar dit alles bewijst geenszins de orangistische mentaliteit van de stad, het slaat enkel maar op een bepaalde groep, deze moet tamelijk klein zijn geweest en weinig vasthoudend aan zijn opvattingen. De beide kopmannen Donny en JB. Serruys maakten immers vlug vooruitgang in het rechtswezen, beide brachten het tot advokaatgeneraal bij het hof van verbreking, een ambt waarmee men niet de eerste de beste bekleedde. De bevolking droeg in 1830 de Hollandse regering niet in het hart. Terwijl het te Brussel steeds maar woeliger werd, bleef het te Oostende kalm. Kort na het bezoek van graaf Robiano in de laatste helft van september, kwamen de eerste reacties tegen het Hollandse garnizoen. De haat groeide van dag tot dag, tot men op een marktdag een Nederlandse wacht neerschoot. De troepen schoten op de bevolking, de stad stond in rep en roer. Verschillende Belgische soldaten deserterden en bedreigd met uitmoording gingen de Hollandse officieren en manschappen uitgejouwd door een woedende menigte op 30 september sloop voor Vlissingen.

De politieke belangstelling scheen zeer laag te zijn te oordelen naar de afwezigheid bij de wetgevende verkiezingen. Voor de Kamers 31 % in 1832 en van 1837 tot 1845 ging dit cijfer niet meer onder de 60 % ; voor de Senaat was het nog slechter gesteld 49 % in 1839 tot 89,5 % in 1847. In 1850 schreef la Fandre maritime : ... Du reste l'honorable public ostendais montre tant d'indifference à l'endroit de l'administration de la ville que vraiment nous pourrions nous dispenser de lui apprendre quels sont les objets qui doivent faire l'objet des délibérations du conseil (5). Van politieke strijd was er geen spoor en van partijen was er nog geen sprake, men stemde voor een bepaald persoon volgens het prestige dat deze genoot. Deze rekenden zich noch tot de katolieke, noch tot de liberale richtingen en beslisten zoals ze het voordeligst achten voor de gemeenschap of voor eigen nut los van enige politieke opinie ; wat men als unionistisch zou kunnen bestempelen. Bij de tussentijdse gemeenteverkiezingen van 17 januari 1843 brachten de kandidaten voor het eerst hun politiek standpunt naar voren : 2 katolieken tegen 2 liberalen (6), terwijl 2 zetels vacant waren. De opkomst was gering : 46 % bij de eerste stemronde en 20 % bij de ballotage. Een katoliek en een liberaal werden verkozen. Deze laatste P. De Paepe zou reeds het jaar daarop uit de stad verhuizen. Het zou tot 1851 duren voordat de liberalen opnieuw hun kandidatuur zouden stellen bij de gemeenteverkiezingen, gans die periode bleef de gemeenteraad in zijn unionistisch kader. In 1847 melde de Gazette van Brugge dat er in het distrikt Oostende nog geen « liberale

---

(4) F. CLEMENT, *Histoire de la Franc-Maçonnerie belge au XIXième siècle*, 1940, dl. I, p. 93

(5) *La Flandre maritime*, 3-8-1847, p. I, a

(6) *Journal de Bruges*, 18-1-1843, p. 2

club » bestond (7). Bij de kamerverkiezingen januari 1845 kwam voor het eerst Jean Baptiste Lauwers, de latere voorman van de liberalen, op, hij haalde slechts één stem. In 1846 verwierf voor de eerste maal een liberaal een mandaat : Ch. Deneckere werd senator. In 1847 tot 1851 zetelde De Ridder in de senaat, een unionist met katholieke sympathieën (8). In 1848 was F. Donny, een typisch unionist (9), wegens zijn rechterlijk ambt niet meer herkiesbaar als volksvertegenwoordiger ; de strijd was hevig (10) en ten slotte werd Jean Joseph Van Iseghem, schepen van de stad, bij ballotage aangesteld ; in 1856 werd hij opgevolgd door zijn zoon Jean Ignace. Beiden zullen lange tijd hun partilijze houding kunnen behouden, hun aanzien was groot, zowel bij de liberalen als bij de katholieken.

1850 - 1860

1850-1860 vormde de overgang van onpartijdig naar liberaal. In 1850 werd G. Pecsteen liberaal senator en hetzelfde jaar vestigden zich de liberalen definitief in de gemeenteraad : P. De Breyne, A. Liebaert en JB. Lauwers. Zowel voor de wetgevende als de provinciale en de gemeenteverkiezingen kwamen de katholieken niet op. Wel voerden ze vinnige polemieken met de liberalen en steunden de « onpartijdige » kandidaten. Herhaaldelijk deed de Feuille d'Ostende oproepen voor unionisme, verweten de liberalen een antireligieuze politiek te voeren en het kiesstelsel in 1848 in hun voordeel te hebben veranderd. Dit belette niet dat deze onpartijdigen een voor een naar het liberale kamp overgingen. Veel liberalen lieten zich in de verkiezingen doorgaan voor onafhankelijk kandidaat, zelfs nog in 1867 (11). In 1860 heeft enkel J. Van Isegem, volksvertegenwoordiger en gemeenteraadslid, nog geen definitieve strekking gekozen (12). De liberalen bezaten echter nog geen politieke vereniging ; de liberale idee manifesteerde zich vooral in het verenigingsleven en in de burgerwacht (13). Op het einde van 1854 werd de maatschappij Burgerwelzijn opgericht (14), welke de aard van deze liberale vereniging (voorz. T. Hoed) was weten we niet. In 1860 zien we dat het Burgerwelzijn voor het eerst kandidaten voordroeg bij de verkiezing.

Reeds in 1844 en 1845 had de geestelijkheid het schepencollege op de noodzaak van een tweede parochiekerk gewezen (15). Het gemeentebestuur had dit afgewezen. In 1850 ontstonden opnieuw wrijvingen tussen de stad en het bisdom (16). Het voorstel om de Kapucijnenkerk tot een parochiekerk om te vormen werd door de gemeenteraad, geleid door de liberalen leden, niet aanvaard, daar de stadskas dit niet kon financieren. Het

(7) *Gazette van Brugge*, 1-6-1847, p. 1, a

(8) C. LEBAS, *L'union des catholiques et des libéraux de 1839 à 1847*, Leuven 1960, tabellen.

(9) *ibidem*

(10) *Journal de Bruges*, 10-6-1848, p. 2, b

(11) *Echo d'Ostende*, 6-2-1867, p. 2, c

(12) *Feuille d'Ostende*, 29-11-1857, p. 1 ; 11-10-1860 en verder

(13) zie p. 70.

(14) *Feuille d'Ostende*, 28-8-1854, p. 2, a

(15) bissch. arch. reeks B acta Bousson n° 105, 106, 3-1-1844

(16) *Flandre maritime*, 18-9-1850, p. 1 ; 19-4-1851, p. 1 ; juni 1851
Feuille d'Ostende, april en juni 1851

bisdom liet niet af, petities werden ingediend en tenslotte werd toegestaan een vijfde onderpastoor te benoemen (17) in de S.S. Pieter en Pauluskerk. Men was ondertussen een omhaling begonnen om een monument op te richten voor de in Oostende overleden koningin Marie Louise, deze fondsen, de bisschop zou 50.000 F bijdragen (18), zou men dan gebruiken om een kapel op te richten, waarin het praalgraf zou prijken ; deze zou dan dienst doen als tweede parochiekerk. De meningsverschillen liepen hoog op. De Feuille d'Ostende en la Flandre Maritime, beiden gesteund door Brugse kranten, gingen elkaar met allerlei argumenten en scheldwoorden te lijf (19), ook in de gemeenteraad ging het er duchtig aan toe.

Maar ook op onderwijsgebied lag men overhoop met de geestelijkheid. Met het onderwijs was het zeer slecht gesteld in de stad. In 1837 werd een lagere school voor jongens geopend door de broeders van liefde en het jaar daarop namen de zusters van St. Josef hetzelfde initiatief voor meisjes. In 1842 had het schepenkollege en de bisschop een overeenkomst gesloten voor de duur van 10 jaar om een kollege op te richten in het huis van de pastoor (20). Het bisdom zou leerkrachten ter beschikking stellen en het stadsbestuur zou instaan voor onderhoud van lokalen en andere financiële lasten.

Reeds in 1849 deden er geruchten de ronde dat het stadsbestuur het kontrakt niet meer zou vernieuwen wegens de slechte toestand van de stadsgelden. Zonder subsidies zou de bisschop zijn kollege onmogelijk kunnen in stand houden (21). Twee petities werden opgesteld (22) en J. De Boninge, een vooraanstaand doch liberaal gericht gemeenteraadslid, werd gekontakteerd (23). De Boninge zal gedurende de moeilijkheden buiten het weten van de gemeenteraad in contact blijven met de principaal en herhaaldelijk in het geheim de bisschop komen opzoeken (24). Ondanks de druk uitgeoefend op burgemeester H. Serruys, bleef deze tamelijk afzijdig. De schoolwet van 1 juni 1850 maakte de toestand al niet gemakkelijker. In september werd een commissie, samengesteld uit Lauwers, De Breynne en Liebaert, drie uitgesproken liberalen, voor eksamenonderzoek in het middelbaar onderwijs opgericht (25). Eerst wilde men een gemeenteschool oprichten met staatsubsidies volgens de wet (26), doch de stad beschikte niet over de nodige gebouwen. De katolieken stelden alles in het werk om hun school te behouden. De gemoederen liepen hoog op, zodat de bisschop zich verplicht zag de persaanvallen tegen Lauwers te doen stop zetten om onderhandelingen mogelijk te maken (27). De commissie besloot ten slotte het bisschoppelijk kollege om te vormen tot een middelbare school geleid door de klerus, doch gekon-

(17) acta Malou n° 112 31-12-1850

(18) *Flandre maritime*, 18-6-1851, p. , a

(19) *Flandre maritime* en *Feuille d'Ostende* maart-juli 1851

(20) acta Bousson n° 102 17-2 en 30-7 1842

(21) acta Malou n° 110, 1-9-1849

(22) acta Malou n° 111, 22-2-1850

(23) acta Malou n° 111, 9-8-1850

(24) acta Malou n° 112, 18-7-1850 en volgende

(25) *Flandre maritime*, 25-9-1850, p. 1, c

(26) art. 8, alleen godsdienstonderricht door geestelijken onderwezen

(27) acta Malou n° 111, 11-11-1850

troleerd door de gemeentelijke overheid (gepatroneerde) school volgens art. 32 v.d. schoolwet (28).

Van het oprichten van latijnse leergangen, waar de bisschop zo op stond, werd afgezien (29). Men geraakte moeilijk tot een overeenkomst: de bisschop eiste gratis onderhoud en een subsidie van 2000 F per jaar, die later verhoogd zou worden tot 3000 F per jaar, hij zou instaan voor het personeel terwijl het programma aangepast zou worden aan de nieuwe wet (30). De drie liberalen verzetten zich uit alle kracht en schenen het te zullen halen. Doch De Boninge liet niet stil en won meer en meer veld in de raad (31). De bisschop voelde zich sterker en trachtte het jaarlijks voorleggen aan de gemeenteraad van een verslag uit het kontrakt te sluiten, waarin hij slaagde. Op 9 augustus 1851 hield de gemeenteraad stemming over het aanvragen van staatsubsidies, wat neer kwam op de keuze tussen een gepatroneerde of een gemeenteschool, met 8 tegen 5 stemmen weigerde men staatsusenkunst (32). De amendementen van Lauwers op het kontrakt werden in de volgende zitting afgewezen; men keurde de voorstellen van het bisdom goed voor tien jaar en stelde tevens het lager onderwijs onder zijn bevoegdheid (33). De nationale pers stond versted.

Tweemaal keerde de Oostendse bevolking zich tegen het goevernement in deze periode. In december 1855 werd gans het kustgebied in beroering gebracht. Wegens de misoogst had de regering besloten tot vrije invoer van buitenlandse vis (34). Gans de nationale pers nam het op voor de vissers, enkel de Précurseur uit Antwerpen keurde de maatregel goed (35). De agitatie hield niet lang aan.

Oostende had intussen zijn naam als toeristisch centrum definitief gevestigd, in 1852 logeerden 4759 toeristen in de stad en in 1858 reeds 13.421 (36). Het hotelbedrijf had zich snel uitgebreid en in korte tijd werden een tiental eerste rangshotels gebouwd, wat een tekort aan werkrachten in de bouwsektor veroorzaakte (37). In 1852 werd het eerste kursaal geopend. Men hield er allerlei feesten en manifestaties doch roelette was enkel toegelaten in Spa. In 1858 besprak men in de Kamer de verlenging voor 22 jaar van dit monopolie van Spa. Oostende eiste, wijzend op zijn hoog aantal buitenlandse badgasten, het recht op een speelzaal te openen (38). Ondanks de petitie van de bevolking, de steun van de grote kranten en de geschriften van juristen, bleven de kansspelen eigen aan Spa.

---

(28) *Flandre maritime*, 6-11-1850, p. 1, b

(29) *Flandre maritime*, 6-11-1850, p. 1, b

(30) acta Malou n° 112, 16-6-1851

(31) acta Malou n° 112, 17-8-1851

(32) *Flandre maritime*, 13-8-1851

(33) *Flandre maritime*, 23-8-1851

(34) *Flandre maritime*, 5-12-1855

(35) *ibidem*

(36) *Feuille d'Ostende*, 30-9-1858, p. 3

(37) *Feuille d'Ostende*, 22-11-1857, p. 1

(38) *Feuille d'Ostende*, 8-4-1858; 2-9; 14-11; 18-12; 23-12

1860 - 1875

Het werd een periode van organisatie en konsolidatie van de liberale partij. In 1866 werd l'Association libérale et constitutionnelle d'Ostende opgericht (39). Zowel in de wetgevende, gemeente- en provinciale verkiezingen kwamen bijna uitsluitend liberale kandidaten op. De katholieken, ondanks het oprichten van de Cercle catholique in 1869 (40) (ontstaan uit Cercle des bons amis) zijn volledig op de achtergrond geraakt. Jean Van Iseghem die moeilijkheden kreeg met de geestelijke overheid nopens zijn vrijgezellenstand (41), stelde zich bij de gemeenteverkiezingen van 1863 als liberaal kandidaat ; om bij de kamerverkiezingen van 1868 volledig op te gaan in die partij.

Eensgezindheid was er nog niet onder de liberalen. De verschillende verenigingen speelden nog altijd een grote rol bij het aanduiden van de kandidaten, vooral de muziekmaatschappij Euterpe (voorz. JB. Lauwers werkte zich op het voorplan) (42). Daarnaast deelden la Flandre maritime (krant verdwenen 1871-72) en l'Echo d'Ostende (krant opgericht 1866) de lakens uit. De oprichting van de Association libérale bracht aanvankelijk geen eenheid. Deze vereniging werd vooral gesteund door la Flandre maritime. De Echo d'Ostende deed zich eerst onpartijdig voor, maar werd zeer vlug liberaal. Steeds zal ze een eigen kandidatenlijst voordragen, maar vanaf 1870 ging ze meer en meer aanleunen bij de Association libérale om ze tenslotte volledig te steunen ; en verving aldus de verdwenen Flandre Maritime. In 1872 werd er slechts één kandidatenlijst opgesteld, nl. die van de Association libérale, die nu erkend werd als de enige politieke vereniging. Doch de poll was nog slecht georganiseerd, ook niet-liberalen kwamen op de lijst voor (43).

Belangstelling wekte het optreden van dokter De Jumné, doch de kranten zijn zeer vaag en zijn aktie in de liberale partij kan moeilijk achterhaald worden. In 1860 stelde hij zich voor het eerst kandidaat bij de gemeenteraadsverkiezingen. Hij had reeds naam gemaakt door het schrijven van enkele werken over de gunstige invloed op de gezondheid van een verblijf aan de kust en het nemen van zeebaden. Onder de arm genomen door la Flandre maritime (redakteur JB. Lauwers) werd hij verkozen (44). In 1862 stelde hij zich kandidaat voor de provincieraad, la Flandre maritime zag dit nu met een kwaad oog (45) ; hij werd niet verkozen. Doch bij de volgende gemeenteverkiezingen steunde de krant opnieuw De Jumné, hij bleef echter 23 stemmen onder de volstrekte meerderheid. L'Echo d'Ostende kommentarieerde dit als volgt : On ne comprend pas comment l'Association n'ait pas relevé M. De Jumné, qui était sans contredit, le chef

(39) *Echo d'Ostende*, 27-2-1867, p. 2, b ; 17-11-1878, p. 3, c

(40) *Feuille d'Ostende*, 21-10-1893, p. 1, a

(41) vernomen van Auguste Van Iseghem

(42) *Feuille d'Ostende*, 4-11-1860, p. 2, a e.a., *Echo*, 4-8-1870 p., 3 e.a.

(43) *Echo d'Ostende*, 30-10-1873, p. 2, a... Pourquoi l'Association libérale patronait en 1872 la candidature de trois conseillers ouvertement hostiles à ses statuts et aux principes qu'elle défend. Het betreft hier Carbon L. en Vanderheyde V., wie de derde is, is niet duidelijk.

(44) *Feuille d'Ostende*, 22-5-1865, p. 2, c

(45) *Feuille d'Ostende*, 22-5-1865, p. 2, c

du parti qui a été si profondement blessé aux élections d'octobre ; d'autant plus que son échec a donné lieu à la formation de l'Association. (46) Dit laat veronderstellen dat De Jumné nauw betrokken was bij de oprichting van l'Association. Het jaar voordien schreef dezelfde krant : La minorité (liberale) dont M. De Jumné est l'organe le plus éloquent (47). In 1869 zetelde hij opnieuw in de gemeenteraad. In 1876 geraakte hij in onmin met de burgemeester en nam zijn ontslag om over te gaan naar de katolieken. In de gemeenteraad van 6 september verklaarde hij : « La position qui m'a été faite dans ces derniers temps au ministère par M. le bourgmestre-représentant, ne me permets plus de siéger dans une assemblée présidée par M. Jean Van Iseghem. » Volgens Feuille d'Ostende zou Van Iseghem steeds de benoeming van De Jumné tot schepen in de weg gestaan hebben (48).

In 1866 kwamen opnieuw onderwijsmoeilijkheden opduiken in verband met de vernieuwing van het schoolkontraat. Vooral J. Van Iseghem en Ch. Janssens (49) waren tegen de voortzetting van de overeenkomst gekant (50). In de gemeenteraadszitting van 18 september werd de broederschool waar sedert 1837 lager onderwijs werd verstrekt afgeschaft met 7 tegen 6 stemmen (51).

In juni 1868 keurde de raad echter de vernieuwing van het schoolkontraat goed met 8 tegen 3 stemmen en 3 onthoudingen (52). Kort daarop wenste het bisdom de school te verbouwen, de geestelijkheid zou instaan voor 30.000 F. Ondanks de stappen gedaan door N. De Ceunynck en schepen Charles Van Iseghem die in het geheim in contact stonden met de bisschop (53), kwam er niets van terecht.

Het koninklijk besluit van 22 maart 1865 besloot tot het slopen van de vestingen rond de stad, waarop men reeds zolang had gewacht. De aldus vrijgekomen gronden zouden welkom zijn om het uitzicht van de stad te verbeteren en zou vooral heel wat nieuwe woongelegenheden scheppen. De stad, vroeger gevangen tussen zijn wallen, strekte zich uit tussen de Leopoldlaan, Vindictivelaan, de visserskaai en de zeedijk, op deze kleine ruimte woonden in 1865 17.671 mensen. De vrij gekomen domeingronden werden verkocht (K.B. 25-3-1874) aan Louis Delbouille, een Luiks bankier. De verkoop voorzag dat hij de riolering en de gasleidingen door de stad aangelegd zou betalen. De straten nam de stad voor eigen rekening. De grootscheepse verkoopactie kende aanvankelijk zeer weinig succes (54). In 1872 werden plannen gemaakt om de dijk tot het koninklijk paleis door te trekken, tevens zou men dan van die gelegenheid gebruik maken om het wandelpad te verbreden. Er werd ook besloten een nieuwe kursaal te bouwen. De meningen over de plaats en de konstruktie waren zeer

(46) *Echo d'Ostende*, 27-2-1867, p. 2, b

(47) *Echo d'Ostende*, 7-4-1866, p. 3, a

(48) *Feuille d'Ostende*, 13-1-1878, p. 1, d

(49) Schepen stad Oostende.

(50) acta Malou n° 128, p. 311

(51) *Feuille d'Ostende*, 20-9-1867, p. 1, b

(52) *Echo d'Ostende*, 28-6-1868, p. 3

(53) acta Malou n° 130, dec.

(54) H. VANDEPUT, *Ostende et le Littoral belge*, Brux., 1928, p. 78

uiteenlopend en deed heel wat stof opwaaien, zowel te Oostende als in het binnenland (55). Er bestond een plan Birch die een kursaal voorzag op de plaats van de oude (dijk ter hoogte van de Vlaanderenstraat) ; terwijl L. Delbouille voorstelde een kursaal op te richten op de huidige plaats van het kursaal. Het sleepte twee jaar aan vooraleer een beslissing genomen werd ; de stad sloot een overeenkomst met Delbouille. De bevolking was misnoegd, ondertussen (april 1874 hadden Marysael, schepen van openbare werken en schepen Ch. Van Iseghem hun ontslag ingediend (56). Op 22 juni 1878 werd het nieuwe kursaal plechtig ingehuldigd.

1875 - 1892

De katholieken wierpen zich opnieuw in de politieke strijd. Bij de wetgevende verkiezingen boekten ze sukses doch in de gemeente en provincieraad bleven de liberalen hen de baas. In de stad zelf kenden de liberalen grote aanhang. Van de 23 verenigingen in de stad in 1878, waren er slechts 2 katholieke nl. de Cercle catholique en Association constitutionnelle et conservatrice (57).

Senaatsverkiezingen : In 1874 kwamen de katholieken voor het eerst na 15 jaar opnieuw op. De liberale kandidaat Behaegel behaalde 505 stemmen in het arrondissement, terwijl zijn katholiek tegenstander 483 stemmen verkreeg. Na samenvoeging met Veurne haalde Dubus E. echter 11 stemmen meer. De kiesstrijd in 1878 was zeer hevig, de liberalen wilden de klerus uit het onderwijs bannen en laakten de Syllabus (58). De katholieken verweten de liberalen hun akties tegen de godsdienst, hier en daar repten men over hun frans karakter. In het arrondissement Oostende stemde 55,5 % liberaal, doch voor de verenigde arrondissementen Veurne-Oostende zal de Limburg een katholiek zetel. Dit verwekte ongenoegen bij de liberalen, stappen werden gedaan opdat het arrondissement Oostende afzonderlijk een senator zou aanstellen (59). Hierin werd voorzien door het koninklijk besluit van 9 mei 1882. 1884 een felle kiesstrijd tussen de Association libérale en de Association constitutionnelle in het kader van de schoolstrijd. De Limburg haalde een stemmenoverwicht van 20 stemmen. In 1888 kregen de liberalen weer een nederlaag te slikken. Als gevolg hiervan kwam er onenigheid tussen de progressistische vleugel en de Association libérale, maar het werd vlug bijgelegd (60). In 1892 slaagden de liberalen er in opnieuw een senaatszetel te bezetten. De kiesstrijd was wederom zeer hevig, bij gevechten viel er één dode te betreuren.

Kamerverkiezingen. In 1876 stelde de Association constitutionnelle d'Hane Steenhuyse op tegenover Jean Van Iseghem. Deze laatste werd natuurlijk verkozen, zijn aanzien bij de bevolking was enorm, doch de katholieken behaalden 32 % der stemmen. Men zag in dat het nutteloos was

(55) *Echo d'Ostende*, sept.-okt. 1872, mrt.-mei 1874

(56) *Echo d'Ostende*, 2-4 en 16-4-1874, p. 1

(57) *Echo d'Ostende*, 24-1-1878, p. 2

(58) *Echo d'Ostende*, 9-5-1878, p. 2, d

(59) *Echo d'Ostende*, 14-12-1873, p. 3, b

(60) *Feuille d'Ostende*, 22-7-1888, p. 3, a

tegen Van Iseghem op te komen en voerde in 1880 geen strijd (61). In 1882 stierf Jean Van Iseghem, de Association constitutionnelle waagde opnieuw zijn kans met Charles Van Iseghem (62); hij haalde 43 % der stemmen. Aangemoedigd door dit hoge cijfer, zetten de katholieken alles in het werk bij de verkiezingen van 1884. L. Carbon verwierf 16 stemmen meer dan Ch. Janssens, de kandidaat van de Association libérale, het kommitee zag zich verplicht af te treden (63). In 1887 overleed L. Carbon. Na een hevige kiesstrijd in het teken van het arbeidersprobleem en de militaire uitgaven (64) haalde De Stuers, liberaal, een nippe overwinning. Bij de verkiezingen van 1888 werd opnieuw een katholiek naar de kamer der volksvertegenwoordigers gezonden. In 1892 zoals voor de senaat haalden de liberalen het voor de Kamer, twee liberale mandatarissen werden aangewezen.

De katholieken slaagden er niet in in de gemeenteraad te zetelen, dit zou tot 1911 het voorrecht blijven van de liberalen; bij de provinciale verkiezingen in het kanton Oostende kregen de katholieken niet de minste kans, over het kanton Gistel zijn er geen inlichtingen.

Waarom waren deze katholieke successen te wijten? Het was de eerste maal dat de katholieken overgingen tot een georganiseerde en grootscheepse verkiezingsactie; Malou en Woeste (2 ministers) stelden alles in het werk om het politieke tij te Oostende te doen keren (65). De bevolking en ook het kiezerskorps groeide. Deze toename scheen vooral in het voordeel van de katholieken te gaan, tevens konstateren we dat op het platteland de liberalen meer en meer achteruitgaan, dit wegens de aktie van de geestelijkheid (66). Ook de schoolstrijd heeft menig gelovig liberaal dwars gezeten (67). Er bestonden de volgende katholieke verenigingen: Cercle catholique (1869), Association constitutionnelle (1878) (68), de afdeling Davidsfonds (69), Vlaanderen's zonen (1880) en de spaarmaatschappij en sociale groepering Werkmansbond (1887), die op één jaar tijd reeds 130 leden telde (70). In 1891 horen we voor het eerst van de Jonge werklieden, een soort mutualiteit (71).

De Association libérale met Maryssael en Fontaine als kopmannen werd meer en meer antiklerikaal en antireligieus (72).

De akties van de katholieken verplichtten de liberalen op hun beurt aktiever op te treden. In juni 1880 vatte Montangie het plan op de jongeren in de zin van Brugge Vooruit te groeperen, dezen zouden optreden als

(61) *Feuille d'Ostende*, 7-11-1880, p. 1, c

(62) vroeger liberaal gemeenteraadslid en schepen van de stad

(63) *Echo d'Ostende*, 22-6-1884, p. 3, b

(64) *Echo d'Ostende*, 27-3-1887, p. 1, a en verder

(65) acta Faict n° 144, zeer veel brieven

(66) *Echo d'Ostende*, 24-4-1887, p. 1; 18-5-1884, p. 1, d en verder

Feuille d'Ostende, 25-5-1879, p. 2 en verder

(67) *Echo d'Ostende*, 2-10-1879, p. 2, d

(68) *Echo d'Ostende*, 5-5-1878, p. 2, d

(69) *Jaarboek Davidsfonds*, 1882

(70) *Feuille d'Ostende*, 11-11-1888, p. 3, a

(71) *Feuille d'Ostende*, 8-10-1881, p. 3, a

(72) *Echo d'Ostende*, jan.-febr., 1878 en verder

stoottroepen tijdens de verkiezingen (73). De vereniging Vooruit hield haar eerste vergadering op 13 februari 1881 (74). In oktober van het jaar 1880 werd nog een nieuwe politieke groepering opgericht: Liberté et progrès, ze stelde zich als doel de liberale idee te verspreiden en zich in te spannen bij de kiesstrijd, doch zonder zelf kandidaten voor te stellen (75). De initiators waren: E. De Breyne (voorz.), J. Montangie, M. Valcke, E. David, N. Pede, A. Declerck, C. Boerbloch, Hautem en J. Géor (76). Op 26 december werd de Oostendse afdeling van het Willemfonds gesticht in café de Vienne (77), een vereniging honderd procent liberaal. In 1884, even voor de verkiezingen, deden er geruchten de ronde over onafhankelijke liberalen (78). De liberale nederlaag bij de verkiezingen bracht de Association een zware slag toe. Maryssael werd uit de Association gesloten (79), de reden bleef ons onbekend, in 1887 was hij onafhankelijk en later socialist. Bij de gemeenteverkiezingen van dit jaar zien we voor het eerst de jonge liberale wacht optreden (80); misschien was dit de voortzetting van de blijkbaar ontbonden vereniging Vooruit. Er tekende zich stilaan een progressistische vleugel af in de Association libérale, die geleid werd door de Courier d'Ostende (81). De Echo d'Ostende deed steeds oproepen om de eenheid in hun kamp te bewaren (82). De liberalen begonnen zich duidelijk naar de arbeiders te keren (83), vooral na de vissersopstand van 25 augustus 1887, waarbij vier doden te betreuren vielen. Op 2 december 1888 spreekt de Echo d'Ostende over een spreekbeurt te Gistel gehouden door de Avant-garde libérale (84), voorzitter was A. Van Glabbeke (85). Het is niet duidelijk of de nieuwe vereniging de Jeune garde libérale (laatste vermelding 1888) moest vervangen of niet. December 1890 werd er in café Boonen een vergadering van progressistische liberalen aangekondigd (87), de aard werd niet bekend gemaakt. Op 22 juni 1890 schreef Feuille d'Ostende: M. Montangie président de l'Association libérale est en même temps président du club progressiste (88).

In 1885, het jaar van de oprichting van de Belgische werklieden partij, daagden de socialisten op, hun actie werd geleid vanuit Gent (89). In juli 1885 werd een eerste meeting gehouden voor arbeiders en vissers (90).

(73) *Echo d'Ostende*, 13-6-1880 p. 2, c

(74) *Echo d'Ostende*, 13-2-1881, p. 2, c

(75) *Echo d'Ostende*, 14-10-1880, p. 2, d

(76) *Echo d'Ostende*, 25-10-1880, p. 4, c

(77) *Echo d'Ostende*, 23-12-1880, p. 3, a

(78) *Echo d'Ostende*, 4-5-1884, p. 2, a

(79) *Echo d'Ostende*, 25-4-1886, p. 1, d

(80) *Feuille d'Ostende*, 17-6-1888, p. 3 en verder

(81) *Feuille d'Ostende*, 7-6-1888, p. 3, a en verder

Courrier d'Ostende: liberaal vooruitstrevend opinieblad opgericht 7 nov. 1886, einde: juni 1892

(82) *Echo d'Ostende*, 27-2-1887, p. 1, c

(83) *Echo d'Ostende*, 25-9-1887, p. 1, a en verder

(84) *Echo d'Ostende*, 2-12-1888, p. 3, c

(85) *Feuille d'Ostende*, 14-6-1891, p. 3, c

(86) *Echo d'Ostende*, 7-12-1887, p. 3

(87) *Echo d'Ostende*, 7-12-1890, p. 3, c

(88) *Feuille d'Ostende*, 22-6-1890, p. 1, b

(89) *Feuille d'Ostende*, 7-6, p. 1; 28-6, p. 1, 1885 en verder

(90) *Echo d'Ostende*, 7-6, 1885, p. 3, c

Hun aktie was goed georganiseerd, de bladen de Toekomst en la Voix de l'ouvrier werden uitgedeeld (91); op 4 oktober 1885 was er reeds een bakkerij opgericht (92). Volgens de Feuille d'Ostende zat de haard van het socialisme in de drukkerij van Swertvager. De katolieken waren zeer bang, de liberalen ook, maar deze laatsten dachten er aan de arbeiders in te schakelen in hun partij (93).

De katolieke pers voerde hevig uit tegen het socialisme, dat ze gelijk schakelde met progressistisch liberalisme. Na een socialistische vergadering in de St. Georges (10-13-1890), een liberaal lokaal, kwam het zelfs tot een gevecht in regel met katolieke aanhangers. De aktie uit Gent bleef aanhouden, ze kwamen niet op in de verkiezingen, maar trachtten ten alle prijze een Oostendse afdeling op te richten. Op 18 december 1890 hielden ze voor het graf van Lesoffer te Oudenburg een manifestatie, volgens Feuille d'Ostende waren er 100 à 150 deelnemers (94). Het volgende jaar werd opnieuw een meeting gehouden te Oudenburg. De gemeenteraad van deze gemeente stelde zich te weer en verbood de verkoop van het Laatste Nieuws (95). Op de socialistische landdag 31-12-1891 te Gent, vaardigde Oudenburg een vertegenwoordiger af (96). De Gentse socialisten deden hun best maar vonden weinig aanhang. Vanaf 1890 zochten de socialisten en de liberalen toenadering, ze waren beiden anti-katoliek en hun programma op sociaal gebied en voor de kieshervorming had gemeenschappelijke punten (97).

In 1876 vlamde de schoolstrijd weer op. De Oostendse liberalen waren vast overtuigd de katolieken uit het onderwijs te verbannen. Acht jaar lang zal de strijd aanslepen. Op 8 september 1877 werd de gepatroneerde armenschool St. Jozef gesloten op aandringen van Maryssael (98). De leerkrachten werden door leken vervangen. De geestelijkheid reageerde dadelijk door een vrije en kosteloze school op te richten (99). Het werd een titanenstrijd om het hoogst aantal leerlingen in te schrijven. De katolieken spartelden tegen de liberale hervorming van de schoolwet van 1842. In 1878 weigerde de gemeenteraad resoluut het schoolkontraat met de bisschop over het middelbaar onderwijs te hernieuwen (100). Stappen gedaan bij Maryssael, C. Janssens en Boutens (prov.r. Gistel) leverden niets op (101). De klerus deed alles om deze slag op te vangen en ging over tot het oprichten van een broederschool op het Hazegras (102). In het najaar van 1879 besloten ze tot de exkommunicering van alle leerlingen van de gemeentescholen (103). In 1880 opende de stad een betalende

(91) *Feuille d'Ostende*, 11-10-1885, p. 1, a

(92) *Feuille d'Ostende*, 4-10-1885, p. 1, c

(93) *Echo d'Ostende*, 11-1-1891, p. 2

(94) *Feuille d'Ostende*, 18-12-1890, p. 2, a

(95) *Echo d'Ostende*, 6-8-1891, p. 1, d

(96) *Feuille d'Ostende*, 31-12-1891, p. 1, c

(97) *Echo d'Ostende*, 11-1-1891, p. 2

(98 en 99) *Feuille d'Ostende*, 23-9-1877, p. 1

(100) acta Faict n° 140, 7-2-1878

(101) acta Faict n° 140, 28-9-1878

(102) acta Faict n° 141, 1879

(103) *Echo d'Ostende*, 2-10-1879, p. 2, d

school (lager onderwijs) voor meisjes (104). Ditzelfde jaar werd de vereniging Voorstanders der gemeentescholen opgericht en in 1881 lieten de liberalen een schoolenquête houden in het kanton (105). De stad wilde zijn onderwijs veilig stellen en in december 1881 kwam het tot onderhandelingen met de regering om de stadsschool over te laten aan de Staat ; op 21 september 1882 verscheen het koninklijk besluit dat de stadsschool omvormde tot ateneum. Toen de katolieken opnieuw aan de regering in 1884 de schoolwet andermaal wilden veranderen, laaide de strijd terug op. Terwijl het er op onderwijsgebied heet aan toeging tussen liberalen en katolieken, zaten de beide partijen elkaar in het haar met de kursaalkwestie. Van zodra het nieuw kursaal geopend werd in 1878, werd aan de uitbaters toegestaan geldspelen te organiseren. Dadelijk trokken de katolieken hier tegen ten strijde als zou het slecht zijn voor de moraal van de bevolking. Begin augustus 1879 werden de spelen verboden, dit deel heel wat stof opwaaien, gans de stad was in woede ontstoken (106). In 1881 werden de spelen echter hervat. Ondertussen bleef de polemiek tussen liberalen en katolieken voortduren. 1892 groot schandaal, burgemeester J. Montangie werd bij koninklijk besluit van 29 april ontzet uit zijn ambt. Hij was dezelfde maand voor de rechtbank van eersten aanleg schuldig bevonden aan het ontvangen van geld van Bressan, directeur van het kursaal, terwijl hij de kursaaldirectie bevoordeligde (107). De spelen werden opnieuw geschorst. In 1895 hield men spelen in privé-salons. Herhaalde malen deed het parket invallen in de speelzaal. De zaal werd telkens tijdelijk gesloten, maar terwijl een aanslepende reeks processen gevoerd werden, draaide de roelette voort. In juni 1908 werd de speelzaal definitief bij rechterlijk bevel gesloten (108). De talrijke meetings, betogingen en petitie's zonder onderscheid van partij en de volledige eensgezindheid van alle kranten, gesteund door talrijke grote binnenlandse bladen, konden niet baten, de maatregel bleef van kracht.

1894 - 1914

Zowel de liberale als de katolieke partij heeft last van vooruitstrevende vleugels. Bij de verkiezingen boekten de katolieken vooruitgang ten nadele van de liberalen. Gedurende drie jaar kwamen de kristendemokraten op, nadien verdwenen ze. De socialisten hielden stand, maar kenden ondanks hun uitgebreide activiteit maar weinig succes. Van 1892 tot 1894 stonden alle discussies in het teken van de kieshervorming. In juni 1891 sprak de Association libérale zich unaniem uit voor één man één stem (109). De vissersopstand van 1887 liet nog een diepe indruk achter, ze vreesden vooral dat de arbeiders, wanneer ze geen stemrecht kregen, stakingen op grote schaal zouden uitlokken wat de industrie zou lam leggen (110). De

(104) *Echo d'Ostende*, 15-1-1880, p. 1

(105) *Echo d'Ostende*, 1-12-1881, p. 2, c

(106) *Echo d'Ostende*, 1-8-1879 en volgende

(107) *Echo d'Ostende*, april 1892

(108) *Echo d'Ostende*, 29-6-1908, p. 1, a

(109) *Echo d'Ostende*, 11-1-1891, p. 2, d

(110) *Echo d'Ostende*, 18-10-1890, p. 3, a

katolieken waren voorstanders van het meervoudig stemrecht, ze beoogden vooral het stemmenaantal op het platteland, waar ze de meeste aanhang kenden (111), op te drijven.

Wetgevende verkiezingen. De wetgevende verkiezingen van 1894 volgens de nieuwe kieswetten, waren een bittere pil voor de liberalen, geen enkele van hun kandidaten werd verkozen; de katolieken behaalden een ruime meerderheid. De harde en lange kiesstrijd werd voor een groot gedeelte buiten de stad beslecht (112). Buyl was zeer actief, al was hij geen kandidaat; zijn voornaamste tegenstanders vond hij in de dorpspastoors (113). De kiespropaganda voor dit jaar en ook voor de volgende jaren, stond in het teken van de verhouding kerk en staat, de dienstplicht, de toestand van de arbeider, de financiële politiek en het verplicht onderwijs. Voor de kamerverkiezingen van 1895 kwamen voor het eerst de socialistischen (kandidaat Hardyns, redakteur van de Vooruit) en de kristendemokraten (kandidaat H. Plancquaert) op, Buyl was liberaal kandidaat. De katolieken haalden wederom een glansrijke overwinning. In 1896 nogmaals een katolieke zege, E. De Breyne was liberaal kandidaat. De samenvoeging van de arrondissement Veurne-Diksmuide en Oostende in 1900 bracht de liberalen heel wat moeilijkheden betreffende de kandidaten en hun plaats (114). De Association libérale te Oostende stelde Heyvaert (ex-gouverneur van West-Vlaanderen) voor de Kamer en Verbeke voor de Senaat. Veurne kon daarmee niet akkoord gaan en Heyvaert en Verbeke renoncerden aan hun kandidatuur. Voor de kamerverkiezingen wenste Veurne A. Buyl op de eerste plaats te zien, gevolgd door A. Pieters (burgem. Oostende). Le Carillon (115) verzette zich tegen Heyvaert. Oostende reageerde dadelijk, wijzend op het meer liberale karakter van het arrondissement, eiste het de eerste plaats op; gevolg breuk met Veurne-Diksmuide. De Association van Oostende stelde voor de Senaat Verbeke als kandidaat en A. Van Iseghem en G. Cnudde als vervangers, voor de Kamer: kandidaten Pieters en Joye, als plaatsvervangers Buyl en De Breyne. Cnudde en De Breyne zagen af, terwijl Buyl weigerde op de lijst te staan tenzij op de eerste plaats. Op de poll behaalde Buyl 19 stemmen. Aldus zag de Oostendse lijst voor de kamer er als volgt uit: kandidaat Pieters, vervanger Joye. Meteen kwam de pers in aktie tegen Buyl; alleen de Oostendenaar en Ons Blad steunden hem (116). De kiesstrijd werd afzonderlijk gevoerd, zowel de Association als Buyl gaven meetings. Half mei trad de Alliance libérale van Brussel als bemiddelaar op. De kommissie bestaande uit H. Lippens en J. Van Rijswyck kenden de eerste plaats toe aan Buyl, daar ze oordeelden dat Veurne en Diksmuide op meer liberalen stemmen konden rekenen dan Oostende. Ontevreden met deze beslissing van de kommissie renoncerden A. Van Iseghem en Joye; Verbeke trok zich reeds voor de beslissing van de Alliance terug. De Oostendse liberalen staakten alle propaganda, voor de senaat was er

(111) zie nota 66, p. 71.

(112) *Echo d'Ostende*, 4-10-1894, p. 3, a

(113) vooral te Leffinge schopten de pastoor en onderpastoor veel herrie in de liberale meetings. *Echo*, 30-9-1894, p. 3, a

(114) *Echo d'Ostende*, 22-3 tot 15-5-1894

(115) Oostendse krant opgericht in 1895, liberaal gericht

(116) *de Oostendenaar* was het blad van Help u zelf, terwijl *Ons Blad* in verband staat met een gelijknamig blad uit het Veurnse, waarvan Buyl eigenaar was.

geen kandidaat voor geen enkele van de drie arrondissementen. Buyl werd verkozen. Daar het arrondissement Oostende het grootst aantal liberale stemmen haalde — het behaalde aantal stemmen was de basis van het oordeel van de Alliance — eiste men Buyls aftreden ten voordele van Pieters (117). Buyl ging hierop niet in en mocht gedurende gans zijn mandaat op de kritiek van de Oostendse pers rekenen. In 1902 stond men voor hetzelfde probleem, doch zo een vaart zou het niet lopen. Pieters en Jean zagen af van een plaats op de lijst en Buyl werd algemeen kandidaat van de drie arrondissementen (118). Enkel de Carillon was niet tevreden met deze oplossing (119). Inmiddels waren de Association van Oostende, Buyl en Help u zelf terug op goede voet met elkaar geraakt. Buyl werd verkozen samen met drie katolieken. Bij de sanaatsverkiezingen van 1904 ging het de liberalen beter voor de wind; Verbeke werd verkozen naast de Limburg (kat.) Ondanks de interne moeilijkheden in hun partij en de betwistingen over het aanstellen van een suppleant tussen de Oostendse en de Veurnse afdeling, slaagden de katolieken er in hun positie in de kamer in 1906 te vrijwaren. De liberalen hadden met de socialisten een kartel gesloten, doch elk voerde zijn eigen propaganda (120). De politieke strijd verlegde zich meer en meer naar het platteland, voornamelijk Gistel en Oudenburg. De toestand zou in 1910 niet veranderen. De senaatsverkiezingen van 1912 verliepen niet zonder moeilijkheden. Verbeke (lib.) haalde 345 stemmen minder dan de kiesdeler. De liberalen beschuldigden de katolieken van fraude en vroegen de annulering van de verkiezing te Oostende of de benoeming van Verbeke. De senaatskommissie belast met het onderzoek stelde de vergadering voor de verkiezing ongeldig te verklaren, zoals te verwachten, stemden de katolieke leden in blok tegen (121). Struyve (kat.) bezette de betwiste zetel.

Gemeenteverkiezingen. De gemeenteraad bleef nog altijd in liberale handen, alhoewel ook hier de katolieken hun stemmenaantal wisten te vergroten. In 1895 deden de eerste katolieken hun intrede en wel langs de toegevoegde patroons en arbeidersraadslieden. De twee partijen moesten de plaatsen delen, dus elk twee leden. De uitslagen van deze verkiezingen werd door de bestendige deputatie afgekeurd, doch bij koninklijk besluit van 19 maart 1896 werden ze toch bekrachtigd (122). In 1899 stelden de socialisten voor het eerst een lijst op met Maryssael op de eerste plaats. Voordien waren de socialisten reeds opgekomen bij de gemeenteverkiezingen te Gistel en te Mariakerke in 1895, doch ook daar zonder sukses te boeken (123). In 1907 en 1911 zouden ze nog eens hun kans wagen, doch zonder sukses. 1903, de Association en Help u zelf lagen overhoop voor het aanstellen van de kandidaten, op het laatste ogenblik kon men vrijdelen dat Help u zelf een eigen lijst zou voordragen (124), er waren

(117) *Echo d'Ostende*, 29-5-1894, p. 2, e

(118) *Echo d'Ostende*, 6-4-1902, p. 2, a

(119) *Carillon*, 5-4-1902, p. 2, e

(120) *Echo d'Ostende*, 18-4-1906, p. 2, a

(121) *Echo d'Ostende*, 1912, 20-7, p. 2, e; 3-8, p. 1, c; 10-11, p. 1, a

(122) *Echo d'Ostende*, 1896, 23-2, p. 2, d; 27-2, p. 2, d; 19-3, p. 1, a

(123) *Feuille d'Ostende*, 12-12-1895, p. 2, c

(124) *Echo d'Ostende*, 27-9-1903, p. 1, a

veel blancostemmen. Voor de uittredende reeks op 1 jan. 1908 werd voor de eerste maal een katholiek verkozen, nl. A. Hamman; voor de reeks uittredend op 1 januari 1911 werd ook een lid van de katholieke lijst aangeduid, A. Stracké, in de plaats van Tanghe, liberaal kandidaat. Alhoewel Tanghe 4221 stemmen behaalde en Stracké 3997 verklaarde de bestendige deputatie deze laatste verkozen daar er ongeveer 100 stembriefjes te veel waren. In de gemeenteraad gedroeg Stracké zich als een echte liberaal. Hij kwam alleen op de katholieke lijst te staan, daar hij op sommige punten onafhankelijk wilde staan van de Association libérale (125). In 1911 besloten de liberale verenigingen een kartel te sluiten met de socialisten, in principe akkoord, sprongen de besprekingen af (126). Er was aanvankelijk ook sprake van een onafhankelijke en een handelaarslijst (127). Het resultaat van de verkiezingen viel de liberalen zwaar. In de gemeenteraad, die ze steeds als een uitsluitend liberale vergadering beschouwd hadden, zouden voortaan 6 katholieken zetelen.

Provinciale verkiezingen. Tweemaal, in 1896 en 1904, namen de socialisten deel aan de provinciale verkiezingen, de liberalen waren niet te verslaan. In 1908 zouden de katholieken het nog eens wagen, maar ook zij maakten geen schijn van kans.

In de schoot van de Association libérale waren er intussen reeds meningsverschillen gerezen, vooral over de arbeidersklasse, die nu politieke rechten had verkregen; maar over scheuring in de partij was er nooit sprake (128). De progressisten voelden zich nog altijd en op de eerste plaats lid van de Association en waren van oordeel dat bij een evolutie of hervorming gans de Association moest meedoen. Op 19 november 1894 werd het werkersverbond opgericht met het doel de arbeiders in de liberale partij in te schakelen (129). Het was in de eerste plaats een mutualiteit, later veranderd in Help u zelf, zou de maatschappij uitgroeien tot de grootste liberale groepering; tot nu toe telde de cercle Cæcilia (gesticht 1861) het grootst aantal leden (130). De Feuille d'Ostende schreef over de oprichting: « Au St. Georges certaines personnalités remouantes du parti libérale ont organisé il y a trois semaines un Werkersverbond dans un but des plus loyables, dit son organe l'Oostendenaar. » (131). In 1890 was reeds een Vrije liberale werkersbond opgericht (132) die in 1894 blijkbaar reeds verdwenen was. De vermelding in *Echo d'Ostende* in 1907 (133): « Ce fut encore elle (la jeune garde libérale) qui constitua le cercle des capacitaires, lequel, transformé en kiezersbond, donna naissance à la puissante société ouvrière Help u zelf » is foutief en kan enkel als propaganda voor de jeune garde (slechts heropgericht in

(125) *Echo d'Ostende*, 13-9-1903, p. 1, b

(126) *Echo d'Ostende*, 17-9-1911, p. 1, a

(127) *Carillon*, 19-9-1911, p. 2, b

(128) *Echo d'Ostende*, 4-3-1894, p. 1, b « A Ostende, il n'est pas question de dissensions intestines, mais malheureusement les chefs du parti ne bougent pas... il faut aller à l'ouvrier ».

(129) *Echo d'Ostende*, 10-10-1904, p. 2, d

(130) *Echo d'Ostende*, 28-11-1899, p. 2, e

(131) *Feuille d'Ostende*, 6-12-1894, p. 1, b

(132) *Echo d'Ostende*, 7-12-1890, p.

(133) *Echo d'Ostende*, 4-3-1900, p. 2, a

1899) (134) opgevat worden. Hun ledenaantal (Help u zelf) groeide snel, 700 in 1900, 1300 in 1903, 1400 in 1904, 1378 in 1912 (135), terwijl de Oudenburgse afdeling in 1904 200 leden telde (136). Naar het laatste Nieuws stichtte Help u zelf op 16 juni 1900 een liberale kring van het arrondissement Oostende, die zich tot doel stelde : invoering van algemeen enkelvoudig stemrecht, gelijkheid van taal, lekenonderwijs en afschaffing van de vervangers bij de verkiezingen ; er waren 67 stichtingsleden (137). Er zijn geen verdere gegevens over het bestaan gekend. In 1904 werd een Eigen Haard opgericht in de schoot van Help u zelf (138). Weldra eiste de vereniging medezeggenschap in het liberale beheer. Bij de gemeenteverkiezingen van 1903 dreigden ze een eigen lijst voor te dragen. Moreau trad op als bemiddelaar en tenslotte kwam men overeen dat twee leden van Help u zelf in de lijst van de Association zouden opgenomen worden nl. Van Graefschep (voorz.) en Pleyn (139). Dit was het begin van de afbrokkeling van het politiek monopolie van de Association. Inderdaad, enkele maanden later, begin november, werd de Ligue libérale des intérêts d'Ostende opgericht (in 1908 Ligue libérale de l'arrondissement d'Ostende), haar lokalen bevonden zich in de Weststraat 50 (nu A. Buylstr.), de Association vergaderde in de Aartshertoginestraat. Haar programma bestond uit vier hoofdpunten (140). 1. algemeen enkelvoudig stemrecht. 2. verplicht kosteloos lager onderwijs door leken verschaft. 3. scheiding kerk en staat. 4. herziening van het belastingstelsel. Voorzitter was E. Moreau, sekretaris G. Verdeyen, leden komiteit A. De Clerck, H. Ternoye, A. Dujardin, D. Serruys, J. Lavergue, H. Smis, A. Bouchery (141). De vereniging kende dadelijk bijval. In november 1903 werd voor de derde maal de Jeune garde libérale opgericht : voorzitter G. Daveluy, sekretaris Leon Verhaeghe, schatbewaarder Van Kaisersweert, kommissarissen : O. Meseure, G. Verdeyen, A. Ditte en L. Van Wynendaele (142). Deze keer zou de vereniging langer stand houden dan de vorige afdelingen, nl. 1884-1888 en 1899. De jonge liberale wacht was zeer actief tijdens de verkiezingen of er buiten, in 1906 riepen ze een liberale studentenvereniging in het leven : le Réveil (143). Het komiteit zag er toen (1906) als volgt uit : voorzitter H. Reynaerts, ondervoorzitter Ed. Everaerts, sekretaris A. Bernaert, leden : R. Van Eenoo, G. Vandekerckhove, Eug. Everaerts en R. Daveluy (144). Op 1 juni 1907 veranderde de naam in Cercle progressiste (145), alhoewel de vroegere benaming het meest gebruikelijk was. De liberale partij omvatte duidelijk drie afzonderlijke verenigingen, die wel met elkander samen-

(134) *Echo d'Ostende*, 18-4-1899, p. 3, a « Il y a quelque temps s'est formée en ville une Jeune garde libérale. »

(135) *Feuille d'Ostende*, 28-3-1900, p. 1 ; *Echo d'Ostende* 17-12-1903, p. 3, a ; 10-10-1904, p. 2, d ; 23-10-1912, p. 1, d.

(136) *Echo d'Ostende*, 17-1-1904, p. 2, e

(137) *Echo d'Ostende*, 25-2-1904, p. 2

(138) *Feuille d'Ostende*, 16-6-1900, p. 2

(139) *Carillon*, 26-9-1903, p. 3, a

(140) *Echo d'Ostende*, 7-11-1903, p. 1, c

(141) *Carillon*, 10-12-1903, p. 1, b

(142) *Echo d'Ostende*, 8-11-1903, p. 4, a

(143) *Carillon*, 6-3-1906, p. 2, e

(144) *Carillon*, 17-3-1906, p. 2, c

(145) *Echo d'Ostende*, 3-6-1907, p. 1, c

werkten, doch een eigen karakter wilden behouden. De poll werd aldus geregeld : elke vereniging duidde voorlopige kandidaten aan, die op hun beurt na uiteenzetting van hun programma, door de andere afdelingen bij middel van een poll werden verkozen (146). Indien een van de partijen niet aan een poll mocht deelnemen of weigerde, stelden ze geen afzonderlijke lijst op, maar stemden blanco. Voor de gemeenteraad hielden ze zich aan de volgende verhouding : Association libérale 7, Ligue libérale 3, Help u zelf 1 zetel. De Association had nog altijd de grootste invloed, ze rekruteerde haar leden vooral uit de administratie en onderwijssector. De onafhankelijke Tribune d'Ostende maakte dit onderscheid : « Les bourgeois libéraux indépendants vraiment dignes de ce nom suivant le drapeau de la ligue, qui est à leurs yeux, le symbole de l'opposition à l'autocratie des dirigeants omnipotents de l'Association dont la seule force réside dans l'indéfectible docilité de ses membres (147). Help u zelf leunde aan bij de Association terwijl de Jeune garde libérale partij trok voor de Ligue. In juni 1970 zou ze samensmelten met de Ligue. G. Vandekerckhove en E. Deslaeve werden opgenomen in het komiteit van de Ligue. Na ongeveer een jaar, februari 1909, handelde de Jeune garde opnieuw op eigen houtje (voorz. M. Everaerts), Deslaeve en Vandekerckhove namen ontslag (148). Maar in 1910 was het al afgelopen met de organisatie. L'Echo d'Ostende schreef« « On annonce que la jeune garde libérale d'Ostende serait sur le point de se dissoudre, la plupart de ses membres se désintéressent complètement des travaux du comité » (149). Wat later : « Nous parlerons pas de la jeune garde libérale ; elle n'existe plus que sur papier, et c'est grand dommage » (150).

Toen bij de gemeenteraadsverkiezingen van 1911, zes katholieken verkozen werden, zagen de liberalen in dat het hoogst nodig was hun krachten te bundelen. Reeds in november 1911 werden er kontakten gelegd ; op 3 februari 1912 werd de Union libérale opgericht (151), ze omvatte de Association libérale, Help u zelf en het grootste deel van de Ligue Libérale. De Ligue libérale bleef voortbestaan maar miste alle kracht. Voorzitter van de Union D. Serruys (ex Ligue), ondervoorzitter A. Van Glabbeke (ex ondervoorz. Association), tweede ondervoorzitter Deswaef, sekretaris Quaghebeur, leden van het komiteit H. Dejardin, G. Verdeyen (ex sekr. Ligue), Thoné, G. Verhaeghe en Vroome (152). Men telde ongeveer 700 leden (2). Dadelijk besloot de Union tot de heroprichting van de Jeune garde libérale (153). Begin juli 1914 deden zich moeilijkheden voor in de Union libérale, H. Raick, G. Verdeyen en Quaghebeur geraakten in onmin met De Vriese, schepen van financiën, en namen ontslag uit de vereniging (154). Kort daarop brak de oorlog uit zodat de gevolgen van dit konflikt uitbleven.

(146) *Alliance*, 6-7-1907, p. 1, a

(147) *Tribune d'Ostende*, 28-4-1907, p. 1, a

(148) *Echo d'Ostende*, 13-2-1909, p. 2, e

(149) *Echo d'Ostende*, 2-3-1910, p. 2, d

(150) *Echo d'Ostende*, 6-10-1910, p. 1, a

(151) *Echo d'Ostende*, suppl. 4-2-1912, p. 1, d

(152) *Echo d'Ostende*, 8-2-1912, p. 2, d

(153) *Echo d'Ostende*, suppl. 24-3-1912, p. 1, b

Ook het oppergezag van de Cercle catholique zou in het gedrang komen. Over de vereniging Vlaanderen's zonen in 1894 omgedoopt in Burgersgilde (voorz. Gr. Neyts) hebben we geen gegevens (155). In maart 1896 ontstond de Volksbond, de katholieke tegenhanger van Help u zelf. Er waren slechts 12 mensen aanwezig bij de stichting (156) in café 't Bronzen Peerd bij Crépin (Weststraat 50, lokaal van Cercle catholique) (157). Op 12 april had het inhuldigingsfeest plaats, toen waren er reeds 125 leden. De vereniging had een dubbel doel (158), enerzijds de kleine burgers en arbeiders opstellen tegen het politiek patrimonium van de hogere burgerij en anderzijds de arbeiders te beletten zich in de socialistische kring in te schrijven. De groepering omvatte pensioen- en ziekenkassen, vakverenigingen en een vermaakafdeling. In november richtte ze in de Constantinopelstraat (nu Ieperstraat) de spaarmaatschappij Spaarzaamheid en broederliefde op (159). Voorzitter van de Volksbond werd Leonce Spilliaert, die samen met Aimé Smissaert het initiatief tot oprichten genomen had (160). Hun lokalen verhuisden van de Weststraat naar de Christinastraat 65 om tenslotte definitief gevestigd te worden in de Stockholmstraat in 1913. Het ledenaantal groeide snel: 400 in 1897, 800 in 1906 (161), 1901 tot 1903 500 effectieve leden, in 1905 600 (162), bij de Volksbond waren er in 1905 25 lijfrentekassen met 4051 aangesloten leden en 9 maatschappijen van onderlinge bijstand met 1567 aangesloten (163). In 1905-1906 kwam het tot een krachtmeting tussen de vooruitstrevende Volksbond en de conservatieve Cercle catholique (164). In november besloten de twee partijen nauw samen te werken met het oog op de wetgevende verkiezingen van 1906. Een gemeenschappelijk comité van tien leden werd aangesteld: A. Hamman, Garnier, Vander Meulen, J. Vanderheyde, Roger, H. Desmet, De Tollenaere, O. Montangie, M. Elleboudt en P Vandeweghe. Deze katholieke unie viel na enkele dagen uiteen; de Volksbond was van oordeel dat het programma te conservatief was, Spilliaert was de kristendemokraten gunstig gezind. Vanderheyde, Roger, De Tollenaere, Spilliaert en Vandeweghe trokken partij voor de Volksbond; Desmet, Garnier, L. Lupont en Vander Meulen namen het op voor de Cercle catholique; Hamman nam nog geen beslissing. Nog geen week later gaf de Cercle toe dat het comité vrijelijk zou verkozen worden. De katholieken hielden nooit poll, zodat de Volksbond zijn ledenaantal niet kon laten gelden. De verzoening duurde niet lang. Begin 1906 deden de kristendemokraten stappen bij de Volksbond om een gezamenlijke

(154) *Echo d'Ostende*, 8-7-1914, p. 1, a

(155) *Feuille d'Ostende*, 7-1-1894, p. 3, d

(156) S. SCHOLL, *De geschiedenis van de arbeidersbeweging in West-Vlaanderen 1875-1914*, Brussel, 1953, p. 209

(157) *Feuille d'Ostende*, 11-4-1896, p. 2, b

(158) Nota's K. Goetgebeur.

(159) *Feuille d'Ostende*, 7-11-1896, p. 2, c

(160) Nota's K. Goetgebeur

(161) S. SCHOLL, *ibidem*

(162) *Annuaire de la ligue démocratique belge 1901-1905*

(163) R. REZSOHAZY, *Geschiedenis van de kristelijke mutualistische beweging in België*, Antw. 1957, p. 156

(164) De enige bron was de *Echo d'Ostende*, *Le Carillon* zweeg, de katholieke pers is niet bewaard, archieven van bisschop en Volksbond ontbreken en de Brugse pers is slecht ingelicht.

lijst op te stellen met L. Spilliaert op de eerste plaats ; de onderhandelingen mislukten. J. Vanderheyde, een belangrijke katholieke figuur, kondigde half januari aan dat hij zich niet meer verkiesbaar zou stellen en nam ontslag uit de tienledige commissie. Na herhaald aandringen stemde Vanderheyde toe terug op de lijst te komen, maar dan samen met Spilliaert. Tenslotte verklaarde hij dat hij zich definitief uit de politiek terug trok. De klerus trachtte dan P. Carbon en Hamman (zijn rol is niet zeer duidelijk) voor de Cercle catholique te winnen. De katholieke verkiezingsactie dreigde een fiasco te worden en de Cercle onderwierp zich aan de Volksbond, zodat Vanderheyde opnieuw kandidaat werd. Hamman, die tot nu toe nog altijd geen positie had genomen in het geschil, sloot begin maart definitief aan bij de Cercle catholique, hij kwam als eerste vervanger op de lijst te staan. De geestelijkheid ging echter niet akkoord met de overwinning van de progressistische vleugel. Een gezamenlijke actie van bisschop Waffelaert en Woetse dwong Spilliaert eind mei te capituleren voor de Cercle. Dadelijk stelde de bisschop Louis Colens (onderpastoor van de hoofdkerk) aan tot eerste officiële proost — hij had veto recht — ; voordien hadden Rooryck en Marcou, twee onderpastoors, het proostschap waargenomen.

Zowel op politiek als sociaal plan kwam Colens in konflikt met Spilliaert, die zijn ontslag indiende in oktober 1907 (165). Vander Meulen en H. Baels stelden alles in het werk om het voorzitterschap in handen te krijgen, tenslotte werd P. Vandeweghe aangesteld (166) ; Baels werd advocaat-raadgever (167). Ook met Vanderheyde, die steeds Spilliaert steunde, kreeg Colens last ; de reden bleef ons onbekend. De proost verplichtte Vanderheyde zijn ontslag als volksvertegenwoordiger in te dienen (168), zodat Hamman, de eerste plaatsvervanger kamerlid werd. In november 1908 was er sprake van een nieuwe politieke katholieke vereniging met als drie hoofdfiguren : J. Staessens, Garnier en De Tollenaere (169). Op 1 februari 1909 sprak de *Echo d'Ostende* over de hervormde katholieke vereniging waarvan De Tollenaere en Garnier deel van uitmaakten, Snoeks was voorzitter en Colens proost (170).

De Gentse socialisten stelden alles in het werk om hun ideologie ingang te doen vinden in het arrondissement. Ze trachtten in de eerste plaats de vissers voor zich te winnen, in 1904 stelde Anseele reeds een socialistische vissersvloot in het vooruitzicht (171) wat maar eerst in 1921 zou verwezenlijkt worden. Na tien jaar aktiviteit kwamen de socialisten voor het eerst op bij de verkiezingen. Zij slaagde er niet in Oostendse figuren met aanzien in hun rangen te krijgen, zodat steeds Gentenaars als Hardyns, Van Beveren, Declerck, Everaerts en Deboos optraden op de talrijke meetings (172). In april 1902 hielden ze vijf meetings in een maand tijds voor het algemeen stemrecht, grote getale Gentse manifes-

(165) *Echo d'Ostende*, 31-10-1907, p. 1, c

(166) *Echo d'Ostende*, 24-12-1907, p. 1, e

(167) *Echo d'Ostende*, 29-1-1908, p. 1, a

(168) *Echo d'Ostende*, 28-12-1907, p. 1, a

(169) *Echo d'Ostende*, 26-10-1908, p. 1, d en 1-11-1908, p. 1, e

(170) *Echo d'Ostende*, 1-2-1909, p. 1, b

(171) *Carillon*, 23-1-1904, p. 2, c

(172) *Echo d'Ostende*, 30-3-1902 tot 5-4-1902 als bv.

tanten werden per trein aangevoerd (173). Voor dit soort akties konden ze altijd rekenen op de medewerking van de liberalen (174). De katoelijken waren hun aartsvijanden. In 1895 was er reeds een zekere organisatie, er was toen een socialistisch lokaal bij Boelinckx (175), in 1896 huisden ze in de Sebastiaanstraat (176). In oktober 1900 meldde de Vooruit dat een spaarkas gesticht was en kondigde tevens het oprichten van een volkshuis aan. Begin februari 1903 kocht de socialistische maatschappij De Zon een herberg op de hoek van de St. Paulusstraat en de Christinastraat, dat het omvormde tot Volkshotel de Zon (177). De bedoeling was aan arbeidersfamilies een verblijf aan zee te verschaffen tegen een geringe prijs. Dit zelfde jaar werd de coöperatieve De Noordstar opgericht in de Veldstraat (nu J. Peurquaetstraat) waar tevens het volkshuis werd in ondergebracht (178). Van Vlaenderen, een Gentenaar, was beheerder, tevens was hij leider van de Oostendse afdeling en was hij redakteur van het weekblad De Noordstar, opgericht in 1906. De coöperatieve omvatte een bakkerij, een kruideniers- en stoffenafdeling, in 1906 werd een kolenhandel bijgevoegd. In 1903 bakte de Noordstar 1800 broden en maakte 125 F winst (179).

<i>jaar</i> (180)	<i>verkoop</i>	<i>winst</i>	<i>leden</i>	<i>uitgekeerd</i> <i>kapitaal</i>	<i>bedienden</i>	<i>onroerende</i> <i>waarde</i>
1904	92.000	10.000	600	600	8	25.000
1905	130.000	3.000	850	2.000	8	25.000
1906	190.000	2.000	700	2.000	10	55.000
1908	150.000	2.000	800	2.000	11	52.000
1910	170.000	3.000	600	600	12	52.000
1912	170.000	2.700	600	600	12	60.000

In vergelijking met de coöperatieve Economie-Spaarzaamheid (S.E.O.) in 1892 opgericht voor staatsbedienden, sloeg de Noordstar maar een flauw figuur. In 1900 maakte de Economie een omzetcijfer van 471.136 F, er werd 57.839 F winst geboekt; ze telden 1256 leden--aandeelhouders en de gebouwen vertegenwoordigden 73.955 F (181).

Ook de kristendemokraten vestigden zich te Oostende. In 1895 doken ze onverwachts op bij de kamerverkiezingen. De berichten waren zeer

(173) *Echo d'Ostende*; *Carillon* april 1902

(174) *Ibidem*.

(175) *Feuille d'Ostende* 25-7-1895, p. 2, b

(176) *Feuille d'Ostende*, 19-9-1896, p. 1, a

(177) *Echo d'Ostende*, 17-2-1903, p. 2, c

(178) *Annuaire de la coopération ouvrière belge*, 1906, p. 140

(179) *Carillon*, 31-3-1903, p. 3, d

(180) *Annuaire de la coopération ouvrière belge*, 1906 tot 1913

(181) L. BERTRAND, *Histoire de la coopération en Belgique. Les hommes, les idées, les faits*, Brux. 1902-'03, p. 197

verward : priester Lansen en Pype zouden door de bisschop verbod opgelegd geweest zijn om zich kandidaat te stellen ; daarop werd de kandidatuur vernoemd van Bonnevie, Brussels advocaat, Jean Vanderheyde, eveneens advocaat en J. Staessens, bankier (182). Propaganda werd gevoerd door De Backer, L. Du Catillon en de Pelsmaecker. Tenslotte bleek dat H. Planquaert in drie arrondissementen te gelijk opkwam : Oostende, Roeselare en Kortrijk ; in 1896 zou hij het nogmaals wagen maar weer werd hij in geen enkel gewest verkozen. Hij verzamelde het grootst aantal stemmen op het platteland. In 1900 werd voor een laatste maal een kristendemokratische lijst voorgedragen.

Een kristendemokratische kern zou blijven voortbestaan tot de eerste wereldoorlog (183). Na 1900 lieten de groene vlaggen zich niet meer zien, tenzij op een meeting in september 1908, die gehouden werd door priester Fonteyne (184). Het is niet duidelijk of de contacten met de Volksbond in 1906 uitgingen van de Oostendse afdeling, op dit ogenblik zouden 300 nummers van Het Recht, een kristen democratisch blad waarvan H. Planquaert eigenaar was, in de stad verkocht worden (185).

Het militair probleem

Bij de katolieken is er steeds een antimilitaristische geest geweest (186). Reeds in 1850 dachten ze het militair beleid te moeten verdedigen. Ze beweerden dat rekruteringsysteem niet ten voordele van de rijke uitviel, want hij betaalde. Zijn plaatsvervanger trok geld en stelde het tenslotte veel beter dan indien hij arbeider was geweest (187). Desniettemin was een vrijwilligerskorps hen het geschiktst. Ook de burgerwacht moest het ontgelden. In 1853 verschenen in de Feuille d'Ostende bijna wekelijks artikels waarin de burgerwacht over de hekel werd gehaald. Indien het niet mogelijk was die eenheden af te schaffen wensten ze op zijn minst de maximum leeftijd op 35 jaar te brengen. De liberalen zwegen, de burgerwacht was immers sterk liberaal getint. Over de fortbouw te Antwerpen in 1857 en 1905 liet men zich in het arrondissement weinig uit. Na 20 jaar rust begonnen de katolieken in 1875 te ageren tegen het leger, ze hadden het vooral tegen de kazerne (188). De kazerne was zowel een fysische als een psychische besmettingshaard voor de jongelingen. In 1884 toen de katolieken aan het bewind waren, kwamen de liberalen, eigenlijk meer uit oppositiegeest, op voor de algemene en persoonlijke dienstplicht (189). Geen verkiezing ging voorbij of het militair probleem werd aangepakt. Rond 1900 verslaptte de katolieke houding : ze waren nu ook

---

(182) *Echo d'Ostende*, 4-7-1895, p. 1, a

(183) K. VAN ISACKER, *De teleurgang van een onafhankelijk christelijke arbeidersbeweging in Vlaanderen*, Antw. 1959, p. 96

(184) *Alliance*, 25-9-1908, p. 2

(185) *Echo d'Ostende*, 30-1-1906, p. 1, a

(186) F. LEHOUCK, *Het antimilitarisme in België 1830-1194*, Antw., Brus., Gent, Leuven, 1958, inleiding.

(188) F. LEHOUCK, op. cit., p. 53 en volgende

(189) *Echo d'Ostende*, 27-3-1887, p. 1, a en volgende nr.

tegen de loting, maar verwierpen nog steeds de algemene dienstplicht, ze stelden een vrijwilligersleger voorop. Daartussen mengden zich nog de socialistischen, die inde eerste plaats ijverden voor afschaffing van het leger. In 1895 werd aan de militairen verboden socialistische lokalen te betreden (190), terwijl de katolieken tot groot ongenoegen van de liberalen soldatenkringen oprichtten. Tenslotte werd in 1913 de algemene dienstplicht ingesteld.

De Vlaamse kwestie

De hoge burgerij was omstreeks het midden van de 19e eeuw sterk fransvoelend in de Vlaamse gewesten, ook te Oostende. Het merendeel van de bevolking was echter uitsluitend vlaamssprekend. De groeiende toeristische bedrijvigheid werkte de verdere verfransing van de bourgeoisie in de hand, ook de lagere burgerij, alhoewel in het Nederlands opgevoed, begon zich meer en meer van het Frans te bedienen. In 1900 waren er op 39.484 inwoners 27.098 die uitsluitend Vlaams spraken, 864 kenden enkel Frans en 8290 waren beide talen machtig (191). De stedelijke administratie en de beraadslagingen van de gemeenteraad geschiedde op enkele uitzonderingen na in het Frans (192). Slechts na 1912 vond het Nederlands ingang in de raad; burgemeester Pieters was voordien van oordeel dat het Nederlands niet paste bij de standing van de vergadering. Mgr. Waffelaert te Brugge was in tegenstelling met zijn voorganger Mgr. Faict voorstander van het Frans: het Vlaams was de taal van de Hollandse protestanten en vormde een gevaar voor het geloof (193). Het Vlaamsch Verbond in 1867 in de stad opgericht (194), hield zich voornamelijk bezig met het opvoeren van toneelwerken en reageerde niet rechtstreeks tegen de aan gang zijnde verfransing van de middenstandsklasse. Ook het Willemfonds (1880) en het Davidsfonds (1882) waren weinig strijdlustig. Alhoewel Eugene Van Oye, Mac Leod en J. Vercoullie stadsgenoten waren en volksvertegenwoordiger Buyl, beëdigd in het Nederlands, steeds opkwam voor de rechten van de Vlamingen, interesseerde men zich te Oostende weinig voor de taalkwestie. De taalwet van 1883 op het middelbaar onderwijs in de officiële instellingen werd schier niet toegepast in het ateneum (195). Omstreeks 1892 sijpelde het flamingantisme binnen langs het Davidsfonds om. In juli 1896 werd er een Vlaamse optocht gehouden, van dan af was de Vlaamse kwestie aan de orde van de dag (196). De *Echo d'Ostende* was de Vlaamse zaak gunstig gestemd, maar kantte zich tegen de vooruitstrevende elementen. Enkel de Carillon was

(190) *Feuille d'Ostende*, 27-7-1895, p. 2

(191) F. DAUMONT, *Le mouvement flamand*, Bruxelles 1911, dl. I, p. 105, samengesteld komt hij op 36.252 inwoners, terwijl hij voor de ganse bevolking 39.484 opgeeft, wat overeenstemt met de gegevens uit Rapport sur l'administration de la ville d'Ostende

(192) *Bulletin communal de la ville d'Ostende*, Oostende 1864-1913

(193) M. BASSE, *De Vlaamse beweging van 1905 tot 1930*, Gent, 1930, dl. I, p. 35

(194) *Echo d'Ostende*, 13-11-1867, p. 2, b

(195) P. FREDERICQ, *Schets eener geschiedenis der Vlaamse beweging in Vlaams België sedert 1830*, Gent, 1905, dl. III, p. 30

(196) *Duinengalm*, 18-7-1896, p. 2, b

door en door fransgezind. Alhoewel de Carillon regelmatig artikels tegen het Nederlands publiceerde, bleef de Oostendse pers onverschillig, enkel l'Alliance reageerde soms.

Al schreef artikel 37 van de taalwet van 1897 (Heuvelmans) het Nederlands voor in de afdelingen van de burgerwacht in de Vlaamse gewesten, bleef de bevelvoering te Oostende in het Frans geschieden. Slechts in 1904 kapituleerde kapitein-bevelhebber De Cock (197).

In 1910 kwam er enige beroering : sinds november manifesteerden 300 à 400 flaminganten tegen de Franse sekties in het ateneum (198). Op de 21 lesuren per week werden er slechts 5 in het Nederlands gegeven (199). De Association pour la propagande de la langue française reageerde prompt met een tegenbetoging. Daarna werd het opnieuw rustig. Toen in 1912 de gemeenteraad weigerde mee te werken met de officiële instelling voor bijstand voor de vervlaamsing van de Gentse universiteit (200), kwam er geen reactie. In 1913 ijverde het Van Neste genootschap (liberaal) voor « elk soldaat in eigen taal ».

Besluit

Oostende stond wegens zijn periferische ligging ten opzichte van Brussel ver buiten de politieke sfeer. In de stad zelf was immers weinig politieke bedrijvigheid, de verkiezingen kenden een kleine opkomst en van partijen was er nog geen spoor.

In de periode 1850-1860 voltrok zich geleidelijk de overgang van onpartijdig naar liberaal. De katolieken kenden als politieke partij zeer weinig aanhang.

1860-1875. De liberalen groepeerden zich. De in 1866 opgerichte Association libérale et constitutionnelle d'Ostende werd in 1872 erkend als enige liberale politieke vereniging. De katolieke aktie (Cercle catholique) was zeer zwak. Alle mandaten waren in liberale handen.

1875-1892. De katolieken kwamen terug op het politieke toneel, met een goed georganiseerde propaganda. Bij de wetgevende verkiezingen boekten ze sukses ; katolieken en liberale leden wisselden elkaar af, doch bij de provinciale en gemeenteverkiezingen bleven de liberalen heer en meester. De liberalen evolueerden naar het antigodsdienstige en gedurende de schoolstrijd van 1876 werden alle gepatroneerde scholen afgeschaft. Strijdgroepen zoals de Jonge liberale wacht werden in het leven geroepen tegen de uitbreidende katolieke aktie. Vanaf 1887 gaat de interesse naar de arbeider.

In 1885 verschenen de Gentse socialisten in de stad, ze geraakten moeilijk ingeburgerd.

(197) P. FREDERICQ, op. cit., dl. II, p. 360

(198) *Echo d'Ostende*, 24-11-1910, p. 1, c

(199) F. DAUMONT, op. cit., dl. I, p. 288

(200) M. BASSE, *De vlaamse beweging van 1905 tot 1930*, Gent, 1930, dl. I, p. 142

1894-1914 De kishervormingen van 1893 kwamen de katolieken ten goede, de liberalen geraakten definitief in der minderheid bij de wetgevende verkiezingen. Een van de vier kamerleden was liberaal. Op het platteland konden de liberalen niet meer rekenen. In 1911 werd het liberaal monopolie in de gemeenteraad opgeheven, de liberale partij behield echter de meerderheid.

Zowel de Association libérale als de Cercle catholique kregen last met hun arbeidersorganisaties respectievelijk met Help u zelf en de Volksbond. Deze vooruitstrevende verenigingen wensten medezeggingschap en dreigden zelfs de oude organisaties te overvleugelen. De katolieken bleven een, terwijl de liberale partij uiteen viel in de Association libérale, Ligue libérale en Help uzelf. In 1912 verenigden ze zich opnieuw in de Union libérale.

De socialisten hebben zich ondertussen definitief in de stad gevestigd, doch ze vonden weinig aanhang, ondanks de sympathie die ze genoten van de liberalen.

De pogingen van de kristendemokraten om vaste voet te krijgen in het arrondissement mislukten.